

РОЗДІЛ ІV. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 346.91

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2022-1-04>

Особливості банкрутства фізичних осіб: порівняльно-правова характеристика

Ніколенко Л. М.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри господарсько-правових дисциплін
та економічної безпеки
Донецького державного університету внутрішніх справ
вул. Велика Перспективна, 1, м. Кропивницький,
Кіровоградська область, Україна
orcid.org/0000-0002-3437-6968
nln2006@ukr.net*

Степанова Т. В.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри конституційного права
та правосуддя Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, Одеська область, Україна
orcid.org/0000-0002-7419-0770
stepanovatv@ukr.net*

Ключові слова: банкрутство, банкрутство (неспроможність) фізичних осіб, транскордонне банкрутство, боржник, кредитор, неплатоспроможність.

У статті досліджуються питання інституту банкрутства (неспроможності) фізичної особи в Україні на підставі порівняльного аналізу із законодавством інших країн.

Підкреслено, що невід'ємним елементом для формування українського законодавства є дослідження не тільки основних положень законодавства, а також практичного досвіду застосування інституту банкрутства (неспроможності) фізичної особи в інших країнах. Дослідження такого досвіду дозволить уникнути помилок для удосконалення інституту банкрутства (неспроможності) фізичної особи в Україні.

Зазначено, що українське законодавство, що регулює процедуру банкрутства (неспроможності) фізичної особи спрямовано на задоволення інтересів кредиторів.

Зроблено висновок, що для ефективного застосування інституту банкрутства (неспроможності) фізичної особи доцільно розширити перелік осіб, які мають право подати заяву про відкриття провадження у справі, а саме надати таке право не тільки боржнику, а й кредиторам з внесенням відповідних змін до Кодексу України з процедури банкрутства.

Проаналізовано негативні наслідки, які настають після визнання фізичної особи банкрутом (неспроможним) в деяких країнах та визначено, що українське законодавство також містить норми, що обмежують права осіб, визнаних банкрутом. Даний підхід позитивно впливає на економіку, сприяє підвищенню фінансової грамотності населення та змушує приймати раціональні рішення.

Досліджено питання щодо визнання неплатоспроможності фізичних осіб у транскордонному банкрутстві. Наголошено, що основним

питанням, яке потребує відповіді є визначення місця знаходження особи, з метою обрання відповідного закону про банкрутство (неспроможності) у справі. Традиційно у транскордонному банкрутстві використовується концепція Центру основних інтересів. Встановлення Центру основних інтересів особи відносно якої порушено процедура неспроможності в межах транскордонного банкрутства є актуальним для українського законодавства, оскільки розвиток бізнесу в умовах глобалізації економіки, міграції населення з метою зміни місця проживання вимагає визначення ефективних механізмів вирішення проблем заборгованості боржників. Запропоновано взяти за основу наробки судів Великої Британії та США, а саме вважати Центром основних інтересів звичайне місце проживання такої особи, тобто місце, де фізична особа проживала з наміром залишатися на невизначений період часу. Визначено, що в сучасних умовах розвивається банкрутський туризм, який потребує додаткового дослідження в умовах прагнення України стати повноправним членом Європейського Союзу.

Features of bankruptcy of individuals: comparative-legal characteristics

Nikolenko L. M.

*Doctor of Juridical Sciences, Professor, Head of the Department of Economic and Legal Disciplines and Economic Security
Donetsk State University of Internal Affairs
St. Velyka Perspektivna, 1, Kropyvnytskyi,
Kirovohrad region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3437-6968
nln2006@ukr.net*

Stepanova T. V.

*Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Head of the Department of Constitutional Law and Justice, Odesa
I.I. Mechnikov National University
24/26 French Boulevard, Odesa, Odesa region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7419-0770
stepanovatv@ukr.net*

Key words: *bankruptcy, bankruptcy (insolvency) of individuals, cross-border bankruptcy, debtor, creditor, insolvency.*

The article examines the issue of the institution of bankruptcy (insolvency) of an individual in Ukraine on the basis of a comparative analysis with the legislation of other countries.

It is emphasized that an integral element for the formation of Ukrainian legislation is the study of not only the main provisions of the legislation, but also the practical experience of applying the institution of bankruptcy (insolvency) of an individual in other countries. The study of such experience will allow to avoid mistakes in order to improve the institution of bankruptcy (insolvency) of an individual in Ukraine.

It is noted that the Ukrainian legislation regulating the bankruptcy (insolvency) procedure of an individual is aimed at satisfying the interests of creditors.

It was concluded that for the effective application of the institution of bankruptcy (insolvency) of an individual, it is advisable to expand the list of persons who have the right to submit an application for the opening of proceedings in the case, namely to grant such a right not only to the debtor, but also to the creditors with amendments to the Code of Ukraine on the procedure bankruptcy

The negative consequences that follow after the recognition of an individual as bankrupt (insolvent) in some countries are analyzed and it is determined that Ukrainian legislation also contains norms that limit the rights of persons recognized as bankrupt. This approach has a positive effect on the economy, contributes to increasing the financial literacy of the population and forces them to make rational decisions.

The issue of recognizing the insolvency of individuals in cross-border bankruptcy has been studied. It was emphasized that the main question that needs to be answered is the determination of the location of the person in order to choose the appropriate law on bankruptcy (insolvency) in the case. Traditionally, cross-border bankruptcy uses the concept of the Center of Main Interests. The establishment of the Center of the main interests of the person against whom the insolvency procedure has been initiated within the framework of cross-border bankruptcy is relevant for Ukrainian legislation, since the development of business in the conditions of the globalization of the economy, population migration for the purpose of changing the place of residence requires the determination of effective mechanisms for solving debtors' debt problems. It is proposed to take as a basis the work of the courts of Great Britain and the USA, namely to consider the usual place of residence of such a person as the Center of main interests, the place where the individual lived with the intention of staying for an indefinite period of time.

It was determined that bankruptcy tourism is developing in modern conditions, which requires additional research in the context of Ukraine's aspiration to become a full member of the European Union.

Постановка проблеми. Метою розвитку будь-якої держави є забезпечення стабільності економічного розвитку та ефективного захисту прав і законних інтересів юридичних та фізичних осіб. На побудову такої моделі впливає цілий ряд факторів, в тому числі політичні, правові, національні та ін. Разом з тим, саме правове регулювання правових відносин є основним фактором, від рівня розвитку якого, залежить як економіка держави, так і фінансова стабільність юридичних і фізичних осіб.

За 2021 рік обсяг боргів українських громадян зріс майже на 1,5 млн. грн. – це майже втричі більше порівняно з попереднім роком [1]. А в умовах повномасштабної війни в Україні та як наслідок, поглиблення економічної кризи, міграції працездатного населення за межі України, кількість фізичних осіб, які будуть мати борги зростає в рази.

Проблема банкрутства (неспроможності) є однією із найбільш актуальних проблем, оскільки вона безпосередньо пов'язана з економічними відносинами та розвитком держави в цілому.

Питання удосконалення інституту банкрутства (неспроможності) з врахуванням міжнародного досвіду є першочерговим завданням в умовах, коли Україна стала кандидатом на членство в Європейській Союз.

Кодекс України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ), який введений у дію 21.10.2019 р. спрямований на удосконалення процедур банкрутства,

визначив процедуру банкрутства (неспроможності) фізичних осіб. Ефективність його реалізації є ідентифікатором європейського вектору України.

Невід'ємним елементом для формування українського законодавства є вивчення не тільки основних положень законодавства, а також практичного досвіду застосування інституту банкрутства (неспроможності) фізичної особи-громадянина в інших країнах. Вивчення такого досвіду дозволить уникнути помилок для удосконалення інституту банкрутства (неспроможності) фізичної особи в Україні. Необхідно визначити позитивні та негативні моменти законодавства і практики в країнах із найбільш розвиненими економічними системами (США, Велика Британія, Франція, Німеччина тощо) з метою подальшого використання отриманих результатів для розвитку законодавства та судової практики в Україні. Саме тому виникає необхідність не тільки проаналізувати норми законодавства інших країн стосовно інституту банкрутства (неспроможності) фізичної особи, а й запровадити їх в українське законодавство.

Стан опрацювання цієї проблематики. Проблеми банкрутства (неспроможності) фізичної особи досліджували такі вчені, як О. А. Беяневич, О. М. Бірюков, І. А. Бутирська, А. А. Бутирський, Л. Л. Гарник, Ю. В. Кабенюк, О. П. Подцерковний, Б. М. Поляков, І. Є. Рибка та інші поважні вчені. Водночас на практиці виникає чимало

проблем різного характеру, які потребують негайного вирішення, особливо в умовах прагнення України стати повноправним членом Європейського Союзу, а тому дослідження вказаної проблематики має важливе наукове та практичне значення.

Метою статті є розкриття найбільш актуальних проблем процедури банкрутства (неспроможності) фізичних осіб в Україні та пошук їх вирішення на підставі аналізу законодавства інших країн, з точки зору необхідності уніфікації українського законодавства та законодавства Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Інститут банкрутства (неспроможності) фізичних осіб в Україні почав працювати з 2019 року. Перший випадок, коли суд визнав фізичну особу банкрутом, був зафіксований у березні 2020 року. Господарський суд Запорізької області виніс ухвалу від 26.03.2020 р. у справі № 908/3329/19, згідно з якою позивач-фізична особа була визнана нездатною розрахуватися з боргами та до неї було застосовано норми КУзПБ [2]. З 21.10.2019 року по 07.06.2021 року 97 осіб було визнано судом банкрутами [3]. Отже зростає тенденція визнання фізичних осіб банкрутами (неспроможними).

Аналіз законодавства інших країн підкреслює, що впровадження інституту банкрутства (неспроможності) фізичних осіб в Україні є прогресивним кроком розвитку національного законодавства. Наприклад, на сучасному етапі процедуру неспроможності корпорацій та фізичних осіб у Великій Британії регулює Insolvency Act 1986 (Акт про неспроможність 1986 року), який містить норми, що регламентують відносини між неспроможним боржником і кредитором, включаючи умови притягнення до кримінальної відповідальності [4]. Цікавим є використання термінології відносно фізичної особи в процедурі банкрутства (неспроможності). Термін «банкрутство» застосовується в англійському праві дуже обмежено, насамперед для позначення неспроможності фізичних осіб. Для опису процедури банкрутства юридичних осіб, що регулюється Актом про неспроможність 1986 року використовується термін «неспроможність». Законодавство США про банкрутство використовує термін «банкрутство» стосовно юридичних і фізичних осіб [5].

Законодавство Великої Британії про банкрутство (неспроможність) спрямовано на повне відшкодування та забезпечення майнової безпеки кредиторів. Законодавство США також орієнтовано на повне відшкодування кредиторам, але основний наголос зроблено на реабілітацію боржника.

Слід наголосити, що КУзПБ містить книгу четверту, яка має назву «Відновлення платоспро-

можності фізичної особи», що підкреслює також прокредитське спрямування українського законодавства [6].

КУзПБ визначає, що на відміну від банкрутства юридичних осіб, заяву про неплатоспроможність фізичної особи може подати лише сам боржник і лише за наявності визначених умов [6].

Право на подання заяви у США мають як кредитори, так і боржник. Проте за ініціювання порушення процедури банкрутства кредиторами є певні обмеження: 1) правом на звернення мають лише ті кредитори, чії вимоги обтяжені заставою; 2) мінімальна сума довго дорівнює 5000 доларів; 3) боржник винен мати щонайменше три кредитори [5].

За законодавством Великої Британії банкрутство (неспроможність) фізичних осіб може бути як добровільним, так і примусовим. Якщо заяву подають кредитори, то борг має бути більше визначеної суми у законодавстві, без забезпечення, не оспороватися боржником та наявність неможливості з боку боржника виплатити борг [4].

У Норвегії з 1993 р. право на звернення із заявою про визнання неспроможним мають кредитор і боржник. У Німеччині з 1994 р. будь-яка фізична особа може бути визнана банкрутом. Проведення у справі про неспроможність порушується за заявою боржника або одного з його кредиторів. В Іспанії боржника може бути визнано банкрутом як за власним бажанням, так і на вимогу кредиторів [7, с. 124].

З метою удосконалення українського законодавства, можна взяти за основу вже напрацьовану практику, яка вдало пройшла випробування в інших країнах, щодо переліку осіб, які мають право подати заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство (неспроможність) фізичних осіб, тобто надати таке право як боржнику, так і кредитору та внести відповідні зміни до КУзПБ.

Після визнання фізичної особи банкрутом (неспроможним) в деяких країнах (Великій Британії, Франції, Австралії) для нього настають негативні наслідки. Наприклад, така особа не має права отримати кредит на суму понад 500 фунтів протягом року, не повідомивши про своє банкрутство; працювати бухгалтером, аудитором, адвокатом; обіймати посаду директора товариства з обмеженою відповідальністю, судді, директора школи тощо [4].

Деякі обмеження містить й українське законодавство. Стаття 135 КУзПБ визначає, що протягом п'яти років після визнання фізичної особи банкрутом не може бути відкрито провадження у справі про неплатоспроможність за її заявою; така особа зобов'язана перед укладенням договорів позики, кредитних договорів, договорів поруки чи договорів застави письмово повідомляти про факт

своїї неплатоспроможності інші сторони таких договорів; фізична особа не може вважатися такою, яка має бездоганну ділову репутацію, протягом трьох років після визнання її банкрутом [6].

Законодавець вважає, що даний підхід позитивно впливає на економіку, сприяє підвищенню фінансової грамотності населення та змушує приймати раціональні рішення.

Викликає зацікавленість питання щодо визнання неплатоспроможності фізичних осіб у транскордонному банкрутстві. Основним питанням, що потребує відповіді є визначення місця знаходження особи, з метою обрання відповідного закону про банкрутство (неспроможність) у справі. Традиційно у транскордонному банкрутстві використовується концепція Центру основних інтересів (далі – ЦОІ). Якщо розглядається справа відносно юридичних осіб, то в Європейському Союзі вже існує достатня судова практика стосовно використання вказаної концепції, але стосовно фізичних осіб така практика ще недостатньо напрацьована. Цікавим є досвід судів Великої Британії та США. Так, підданого Великої Британії, який проживав у США, було визнано неспроможним у Великої Британії на підставі його добровільного банкрутства. У своїй заяві він пояснив, що на час ініціювання власного банкрутства він проживав у Великій Британії та мав там постійне місце проживання протягом попередніх трьох років, як того вимагає Акт про неспроможність 1986 року. Перед тим як його заява була розглянута судом кредитор ініціював порушення провадження у справі про банкрутство у США. Призначений у справі трасті (Trustee) звернувся до суду у США з заявою про визнання провадження, що порушено у Великій Британії основним, відповідно до положень Кодексу США про банкрутство. Суд у цій справі вирішив, що у разі банкрутства фізичної особи ЦОІ має вважатись місце його звичайного проживання, іншими словами місце, де фізична особа проживала з наміром залишатися на невизначений період часу. В результаті, суд з посиланням на положення Кодексу банкрутства США відмовив визнати іноземне провадження, порушене у Великій Британії, на тій підставі, що ЦОІ боржника на час ініціювання порушення провадження у справі про неспроможність у Великій Британії, а саме місце ведення підприємницької діяльності або місце проведення операцій в рамках здійснення неперервної економічної діяльності знаходився у США. В інших випадках, коли фізична особа не є підприємцем, ЦОІ визнається звичайне місце проживання такої особи. Відповідно до зазначеного судового рішення під звичайним місцем проживання розуміється проживання з наміром залишатись на невизначений строк [8].

Питання транскордонного банкрутства також видається особливо цікавим в межах розвитку банкрутського туризму. Наприклад, у США банкрутський туризм є досить поширеним явищем. Також будь-яка особа з Європейського Союзу, для якої Велика Британія була місцем, де вона працювала або займалася підприємницькою діяльністю протягом 6-8 місяців мала право порушити процедуру банкрутства (неспроможності) у Великій Британії, але до її виходу з Європейського Союзу. Відповідно до Регламенту Ради Європи про провадження у справах про неплатоспроможність від 29 травня 2000 року, рішення суду однієї з держав-членів ЄС, яке відкриває основне провадження про неплатоспроможність боржника, повинно визнаватися та виконуватися іншими державами-членами ЄС без додаткових формальностей та відповідно до законодавства тієї держави, в якій було отримано рішення суду [9]. Деякий час Велика Британія була популярною країною для банкрутського туризму особливо Німеччини, Ірландії, Франції, Латвії та ряду інших країн [10]. Після Brexit, проблема міграції банкрутів з країн ЄС до Великої Британії відпала, однак між іншими державами-членами ЄС потенційні банкрути і надалі можуть мігрувати в пошуках кращих умов для відкриття провадження у справі про свою неплатоспроможність [11, с. 137].

В Україні КУзПБ визначає, що справа про неплатоспроможність фізичної особи розглядається господарським судом за місцезнаходженням боржника, однак не вимагає від господарського суду перевіряти, протягом якого часу боржник проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного господарського суду. Разом з тим, практика застосування КУзПБ показує, що зміна місця реєстрації боржника для вибору «зручного» господарського суду – поширена практика [11, с. 137].

Встановлення ЦОІ особи відносно якої порушено процедура неспроможності в межах транскордонного банкрутства є актуальним для українського законодавства. Оскільки розвиток бізнесу в умовах глобалізації економіки, міграції населення з метою зміни місця проживання вимагає визначення ефективних механізмів вирішення проблем заборгованості боржників. Пропонуємо взяти за основу наробки судів Великої Британії та США, а саме вважати ЦОІ звичайне місце проживання такої особи, тобто місце, де фізична особа проживала з наміром залишатися на невизначений період часу.

Висновки. На підставі здійсненого дослідження можна зробити наступні висновки, що впровадження інституту банкрутства (неспроможності) фізичної особи є позитивним явищем у правовому житті держави. Водночас, деякі

положення потребують удосконалення, а саме стосовно переліку осіб, які мають право подати заяву про відкриття провадження у справі, визнання неплатоспроможності фізичних осіб у транскордонному банкрутстві тощо. Неодмінним залиша-

ється те, що впровадження інституту банкрутства (неспроможності) фізичної особи – ще один крок на шляху до удосконалення українського законодавства із запозиченням досвіду розвинутих країн.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грицик В.І. Банкрутство фізичних осіб в Україні: актуальні умови та наслідки. *Адвокатське об'єднання «Домінанта»*. URL: <https://dominanta-law.com/bankrutstvo-fizychnykh-osib-v-ukrayini-aktualni-umovu-ta-naslidky>
2. Ухвала Господарського суду Запорізької області від 26.03.2020 р. у справі № 908/3329/19. *Youcontrol*. URL: <https://youcontrol.com.ua/en/catalog/court-document/92171345/>
3. Григорян Г. Аналіз судової практики інституту неплатоспроможності фізичних осіб та відновлення фінансового стану іпотечних вкладників. 2021. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/610/a5d/d93/610a5dd93b995859697366.pdf>
4. Insolvency Act 1986. *Legislation.gov.ua*. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/contents>
5. Bankruptcy in the United States. United States Bankruptcy Code. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/11>
6. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
7. Гарник Л. Л. Банкрутство фізичних осіб: закордонний досвід і перспективи запровадження в Україні. *Право.ua*. 2017. № 2. С. 123-127. URL: [www.irbis-nbuv.gov.ua > cgi-bin > cgiirbis_64](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/cgiirbis_64)
8. Бірюков О. Концепція центру основних інтересів у справах про банкрутство фізичної особи. *Borg.Expert*. URL: <https://borgexpert.com/borh-review/doslidzhennia/kontsepsiia-tsentru-osnovnykh-interesiv-u-spravakh-pro-bankrutstvo-fizychnoi-osoby>
9. Смоленко А. Волна мигрантов-банкротів из ЕС захлестывает Англию. URL: <https://rus.delfi.ee/projects/opinion/volna-migrantov-bankrotov-iz-es-zahlestyvaet-angliyu?id=26522197>
10. O'Carol L. Ireland turns to bankruptcy tourism. *The Guardian*. 2011. 18 Feb. URL: <https://www.theguardian.com/business/2011/feb/18/ireland-property-crash-bankruptcy-tourism>
11. Бутирська І.А. Міграція банкрутів: зарубіжний досвід та перспективи для України: *Правові виклики сучасності: міжнародна міграція в умовах глобалізації* : матеріали І Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (Чернівці, 23 жовтня 2020 р.) / [редкол.: Н.Д. Гетьманцева (голова), О.В. Кіріяк (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. С. 136–138.

REFERENCES:

1. Hrytsyk, V.I. Bankrutstvo fizychnykh osib v Ukraini: aktualni umovy ta naslidky [Bankruptcy of individuals in Ukraine: current conditions and consequences]. *Advokatske obiednannia «Dominanta»*. Retrieved from: <https://dominanta-law.com/bankrutstvo-fizychnykh-osib-v-ukrayini-aktualni-umovy-ta-naslidky> [in Ukrainian].
2. Ukhvala Hospodarskoho sudu Zaporizkoi oblasti [Decision of the Economic Court of the Zaporizhia region] № 908/3329/19 (2020, Marth, 26). *Youcontrol*. Retrieved from: <https://youcontrol.com.ua/en/catalog/court-document/92171345/> [in Ukrainian].
3. Hryhorian, H. (2021) Analiz sudovoi praktyky instytutu neplatospromozhnosti fizychnykh osib ta vidnovlennia finansovoho stanu ipotechnykh vkladnykiv. [Analysis of judicial practice of the institute of insolvency of individuals and restoration of the financial condition of mortgage depositors]. Retrieved from: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/610/a5d/d93/610a5dd93b995859697366.pdf> [in Ukrainian].
4. Insolvency Act (1986) Legislation.gov.ua. Retrieved from: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/contents> [in Great Britain].
5. Bankruptcy in the United States. United States Bankruptcy Code. Retrieved from: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/11> [in USA]
6. Kodeks Ukrainy z protsedur bankrutstva [Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures] № 2597-VIII (2018, October,18). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 19, 74 [in Ukrainian].
7. Harnyk, L. L. (2017) Bankrutstvo fizychnykh osib: zakordonnyi dosvid i perspektyvy zaprovadzhennia v Ukraini [Bankruptcy of individuals: foreign experience and prospects for introduction in Ukraine]. *Pravo.ua*. 2, 123-127. Retrieved from: [www.irbis-nbuv.gov.ua > cgi-bin > cgiirbis_64](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/cgiirbis_64) [in Ukrainian].
8. Biriukov, O. Kontsepsiia tsentru osnovnykh interesiv u spravakh pro bankrutstvo fizychnoi osoby [The concept of the center of main interests in bankruptcy cases of an individual]. *Borg.Expert*:

Retrieved from: <https://borgexpert.com/borh-review/doslidzhennia/kontseptsia-tsentru-osnovnykh-interesiv-u-spravakh-pro-bankrutstvo-fizychnoi-osoby> [in Ukrainian].

9. Smolenko, A. Volna myhrantov-bankrotov yz ES zakhlestivaet Anhlyiu. [A wave of bankrupt migrants from the EU is flooding England]. Retrieved from: <https://rus.delfi.ee/projects/opinion/volna-migrantov-bankrotov-iz-es-zahlestyvaet-angliyu?id=26522197> [in Ukrainian].
10. O'Carol, L. Ireland turns to bankruptcy tourism. (2011). *The Guardian*. (February, 18). Retrieved from: <https://www.theguardian.com/business/2011/feb/18/ireland-property-crash-bankruptcy-tourism> [in Great Britain].
11. Butyrska, I.A. (2020) Mihratsiia bankrutiv: zarubizhnyi dosvid ta perspektyvy dlia Ukrainy [Migration of bankrupts: foreign experience and prospects for Ukraine]: *Pravovi vyklyky suchasnosti: mizhnarodna mihratsiia v umovakh hlobalizatsii: materialy I Mizhnar. nauk.-prakt. onlain konf.* (pp. 136–138). Chernivtsi : Chernivets. nats. un-t im. Yu. Fedkovycha [in Ukrainian].